

**O'ZBEKISTON SOLIQ TIZIMIDA SOLIQ TO'LOVCHILARGA XIZMAT
KO'RSATISHNING NAZARIY VA IQTISODIY ASOSLARI**

G'aniyev Farrux Izzatilloevich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

ORCID: 0009-0001-0162-8225

farrux0915@gmail.com

Annotasiya. Ushbu maqolada tovar va moliya bozorlarida monopoliyani bosqichma-bosqich qisqartirish, imtiyozlar va preferensiyalar berish tizimining samaradorligini oshirish, shuningdek, qonunchilikni tartibga solish tizimini qisqartirish orqali respublika iqtisodiyotining raqobatbardoshligiga salbiy ta'sirni yanada kamaytirishga alohida e'tibor qaratilgan. xo'jalik yurituvchi sub'ektlar zimmasiga yuklash va soliq ma'muriyatchiligini amalga oshirish va respublika soliq majburiyatlarini bajarishda soliq to'lovchilarning o'zaro hamkorligini tubdan yaxshilash.

Kalit so'zlar: soliq, fiskal siyosat, byudjet, soliq ma'muriyati, soliq salohiyati, normativ tahlil, ijobiy tahlil, soliq yuki, vakillik soliq stavkasi, o'rtacha stavka, soliq hisoboti, soliq tushumlari, soliq imtiyozlari.

**ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБСЛУЖИВАНИЯ
НАЛОГОПЛАТЕЛЬЩИКОВ В НАЛОГОВОЙ СИСТЕМЕ УЗБЕКИСТАНА**

Ганиев Фаррух Иззатиллоевич

Ташкентский государственный

экономический университет

Аннотация. В данной статье основное внимание уделяется дальнейшему снижению негативного воздействия на конкурентоспособность экономики республики путем постепенного снижения монополии на товарном и финансовом рынках, повышения эффективности системы предоставления льгот и преференций, а также сокращения законодательной системы регулирования. обременение субъектов хозяйствования и осуществление налогового администрирования и коренное улучшение взаимного сотрудничества налогоплательщиков при выполнении республиканских налоговых обязательств.

Ключевые слова: налог, фискальная политика, бюджет, налоговое администрирование, налоговый потенциал, нормативный анализ, позитивный анализ, налоговая нагрузка, репрезентативная налоговая ставка, средняя ставка, налоговый отчет, налоговые поступления, налоговые кредиты.

THEORETICAL AND ECONOMIC BASIS OF SERVICE TO TAXPAYERS IN THE TAX SYSTEM OF UZBEKISTAN

Ganiyev Farrukh Izzatilloevich
Tashkent State University of Economics

Abstract. *This article focuses on further reducing the negative impact on the competitiveness of the republic's economy by gradually reducing the monopoly in the commodity and financial markets, increasing the efficiency of the system of giving benefits and preferences, as well as reducing the legislative regulatory system. burdening economic entities implementing tax administration and fundamentally improving the mutual cooperation of taxpayers in the fulfillment of republican tax obligations.*

Keywords: *tax, fiscal policy, budget, tax administration, tax potential, regulatory analysis, positive analysis, tax burden, representative tax rate, average rate, tax report, tax revenues, tax credits.*

Kirish.

Soliq intizomiga rioya qilish davlat yuridik shaxslarining moliyaviy manfaatlarini himoya qilishning eng muhim omili bo'lib, soliq munosabatlarining amalga oshirilishini nazorat qiluvchi ixtisoslashtirilgan muassasalar tomonidan ta'minlanadi. Soliq ma'muriyatchiligi soliq yig'ishning qonuniy belgilangan qoidalariga va ularni amalga oshirish uchun majburiy huquqlariga asoslanib, huquqiy va iqtisodiy vositalar, dastaklar va imtiyozlar to'plamidan foydalangan holda soliq siyosatining strategik maqsadlarini amalga oshirishga mo'ljallangan. Biroq, zamonaviy soliq amaliyotining nomukammalligi va soliq organlarining funksional tuzilishi manfaatlar to'qnashuvining kuchayishiga olib keldi. Soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishda soliq to'lovchilar bilan munosabatlar, shu jumladan, soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish ma'muriyatchiligi rivojlantirishda soliq to'lashdan bo'yin tovlashning yangi usullariga barham berish rivojlanmagan. Bundan tashqari, soliqqa tortishning xalqaro tajribalaridan kelib chiqib, O'zbekistonda soliq ma'muriyatchiligida soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishni takomillashtirishning maqbul darajasini aniqlash muammosini hal etish imkonini bermayapti.

Adabiyotlar sharhi.

Mavzu doirasida asosiy o'rganiluvchi iqtisodiy kategoriya soliq soliq ma'muriyatchiligida soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishni takkomilashtirish bo'lib, soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishni takkomilashtirishga nisbatan berilgan ta'riflarga batafsil to'xtalsak.

Xususan, buyuk klassik iqtisodchi Adam Smit (1992) fikricha, raqobatni bozor sub'ektlari o'rtasida tovarlar xarid qilish va sotish borasida qulayroq sharoitlar uchun olib boriladigan, to'g'ri, halol, til biriktirishlarsiz kurash, musobaqa bilan bog'lagan. U raqobat kurashining asosiy usuli deb narx o'zgarishlarini bilgan. Bunda u jamoa irodasi (ixtiëri) bilan boshqarilmaydigan, umumiy mo'ljallarga ega bo'lmagan bozorda qat'iy xulq-atvor qoidalariga amal qilishini qayd etgan. Demak, raqobat-bozor qatnashchilari faoliyatini muvofiqlashtiruvchi aynan o'sha «ko'rinmas qo'l»dir.

Shumpeter (2007) iqtisodiy rivojlanish nazariyasi doirasida raqobatni eskilikning yangilik bilan raqiblik kurashi sifatida ta'riflagan. Yangiliklar kiritish bozor tomonidan shubha bilan qabul qilinadi, biroq agar novator ularni amalga oshirishning uddasidan chiqsa, raqobat mexanizmi eskirgan texnologiyalardan foydalanuvchi korxonalarni bozordan siqib chiqaradi degan fikrni takidlagan.

Tokarev va Maninalar (2015)ning fikriga ko'ra, eksport salohiyati korxonaning eksport uchun raqobatbardosh mahsulotlar yaratish va ishlab chiqarish, uni tashqi bozorlarga targ'ib

qilish, u yerda tovarlarni sotish va kerakli darajada xizmat ko'rsatish qobiliyati sifatida belgilanishi mumkin.

Amerikalik iqtisodchi Naisbit (2013) korxonaning eksport salohiyatini iqtisodiy salohiyatning dinamik o'zgaruvchan komponenti sifatida belgilaydi, uning tashkiliy-texnik tuzilishi, korxonaning missiyasi hamda maqsadlariga muvofiq, ekologik omillar va ichki sharoitlarning ta'sirini hisobga olgan holda, uzoq va yaqin xorij bozorlarida rentabellik darajasi bilan barqaror savdo hajmlarini ta'minlaydi.

Pugachev, Parfenovalarning (2017) fikricha, "Soliq siyosati sohasida raqamli iqtisodiyotni tartibga solish ikkita asosiy yo'nalishni ajratish zarur:

- 1) raqamli iqtisodiyot operatsiyalarini soliqqa tortish vaboj-ta'riflarini tartibga solish;
- 2) soliq va bojxona ma'muriyatchiligi va nazoratiga raqamli texnologiyalarni kiritish."

Vishnevskiy (2019)ning e'tirof etishicha soliqqa tortishni raqamlashtirish sharoitida ishlab chiqarish jarayoni va iqtisodiy munosabatlar tizimini robotlashtirishga asoslangan avtomatlashtirish bilan bog'liq yangi soliq institutlari shakllanadi. Soliqqa tortish tizimi ob'ektiv ravishda transformasiyalanadi.

Umuman olganda, adabiyotlarda raqamlashtirishni amalga oshirish, soliq tartib-qoidalarini soddalashtirish, aloqa va axborot olish imkoniyatlarini yaxshilash O'zbekistonda soliq ma'muriyatchiligida soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishni yaxshilashi mumkinligini ko'rsatmoqda.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

O'zbekiston soliq tizimida soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishning nazariy va iqtisodiy asoslari bir qancha qonun hujjatlari bilan belgilanadi. O'zbekistonda soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishni tartibga soluvchi asosiy hujjat O'zbekiston Respublikasining soliq kodeksidir. Unda soliqlar va yig'implarni undirish qoidalari va tartiblarini, shuningdek soliq to'lovchilarning huquq va majburiyatlarini belgilovchi normalar mavjud. O'zbekiston soliq kodeksiga muvofiq soliq xizmati soliq to'lovchilarga soliq majburiyatlarini to'g'ri bajarishda ma'lumotni taqdim etishi, maslahat va yordam ko'rsatishi shart. Soliq to'lovchilar, shuningdek, soliq qonunchiligiga aniqlik kiritishni so'rab soliq xizmatiga murojaat qilish va belgilangan muddatda javob olish huquqiga ega. O'zbekistonda soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishning nazariy asoslaridan biri aholiga soliq xizmati ko'rsatish tamoyilidir. Ushbu tamoyilga ko'ra, soliq tizimi soliq to'lovchilarning manfaatlarini qondirishga va ularga soliq majburiyatlarini bajarish uchun qulay shart-sharoitlarni ta'minlashga qaratilishi kerak. O'zbekiston soliq tizimida soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishni tartibga soluvchi boshqa Nizom va uslubiy tavsiyalar ham mavjud. Masalan, bu Iqtisodiyot va moliya vazirligining soliqlarni hisobga olish, soliq tekshiruvlari va boshqa soliq proseduralarini o'tkazish tartibini tasdiqlovchi buyruqlari va ko'rsatmalari hisoblanadi. O'zbekiston soliq tizimi soliq to'lovchilar uchun soliq hisobotlarini elektron shaklda topshirish va soliqlarni internet orqali to'lash kabi elektron xizmatlarni ham faol rivojlantirmoqda. Bu soliq to'lovchilar va soliq organlari o'rtasidagi o'zaro munosabatlar jarayonini tezlashtirish va soddalashtirish, shuningdek soliq majburiyatlarini bajarishda ma'muriy to'siqlarni kamaytirish imkonini beradi. Umuman olganda, O'zbekiston soliq tizimida soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishning iqtisodiy va nazariy asoslari qonun hujjatlarida belgilangan bo'lib, soliq to'lovchilar va soliq organlari o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning shaffofligi, qulayligi va adolatligini ta'minlashga qaratilgan.

Soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishning nazariy jihatlariga qaraydigan bo'lsak, bu soliq xizmati tushunchasini, uning tarkibiy elementlarini, ishlash tamoyillari va xususiyatlarini tushuntiradigan va belgilaydigan tushuncha bo'lib, ushbu nazariya soliq xizmatini qo'llay bilish sohalarini, uning iqtisodiyotdagi rolini va jamiyatning turli jabhalariga ta'sirini o'rganadi. Soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishda soliq nazariyasining asosiy tamoyillari va tarkibiy elementlariga e'tiborimizni qaratishimiz lozim. Birinchidan, soliq majburiyatlari ya'ni soliq xizmati mamlakat qonunlari va qoidalarida belgilangan soliq majburiyatlariga asoslanadi.

Bunga soliq miqdorini, to'lovlarni amalga oshirish muddatlarini, soliq deklarasiyalari va hisobotlarini topshirish shakli va tartibini aniqlash kiradi. Ikkinchidan, soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish davlatga soliq tushumlarini yig'ish jarayoni bilan bog'liq. Bunga soliq solinadigan bazani, soliq stavkalarini, soliqlarni hisoblash va yig'ish usullarini ko'rib chiqish kiradi. Uchinchidan, soliq qoidalari va proseduralari hisoblanib, unda soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishda soliqlarni hisoblash, to'lash va qaytarish tartibini belgilaydigan amaldagi soliq qoidalari va tartiblarini o'rganishni o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishda tarkibiy qism sifatida soliq organlari tomonidan soliq nazorat qilish jarayonini va shu bilan birga soliqqa oid huquqbuzarliklarga qarorlariga shikoyat qilish imkoniyatini tushiniladi. To'rtinchidan, soliqni rejalashtirish bo'lib, unda korxonalar va jismoniy shaxslarga qonunchilik doirasida soliq majburiyatlarini minimallashtirishga yordam beradigan usullar hisoblanadi.

Soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish - soliqlarni to'lashda davlat faoliyatining ajralmas qismi bo'lib, fuqarolar va tashkilotlar daromadining bir qismini davlat foydasiga majburiy tartibda o'tkazishni ifodalaydi degan fikrga asoslanadi. Shu bois, soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishning asosiy prinsipi davlat tomonidan yig'ilgan soliqlar hisobidan moliyalashtiriladigan jamiyat uchun muayyan yengillik va imtiyozlar berishdir. Soliq xizmatini ko'rsatishda soliq islohotlarini amalga oshirish, soliqlarni belgilash va undirish, shuningdek soliq majburiyatlarining to'g'ri bajarilishini nazorat qilishni o'z ichiga oladi hamda bu soliq tizimi adolatli va samarali bo'lishi kerakligini anglatadi. Soliq tizimining adolatligi shuni anglatadiki, soliqlar fuqarolar va tashkilotlarning daromadlari va mol-mulkiga mutanosib ravishda taqsimlanishi kerak va u jamiyat uchun minimal xarajat bilan to'lovlarning maksimal miqdorini ta'minlashi kerakligini ko'rsatadi. Soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish doirasida iqtisodiyotni tartibga solish va ijtimoiy maqsadlarga erishishda soliq tizimlarining roli ham ko'rib chiqiladi. Soliqlar iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, inflyatsiyani tartibga solish, tengsizlikka qarshi kurashish, ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish va jamoat farovonligini ta'minlash uchun ishlatilishi mumkin. Biroq, soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish borasida ba'zi iqtisodchilarning fikricha, yuqori soliq stavkalari va murakkab soliq tizimi iqtisodiy o'sish va innovasion faoliyatga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligi keltirilgan. Bundan tashqari, yig'ilgan mablag'larning nazoratsiz sarflanishi korrupsiya va isrofgarchilikka olib kelishi mumkin (Иванова, 2011).

Shunday qilib, soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish soliq tizimlari va ularning jamiyatdagi rolini tahlil qilish va baholashning muhim vositasidir. Bu bir vaqtning o'zida samaradorlik va adolatni ta'minlaydigan soliq yig'ishning maqbul yondashuvlarini aniqlashga yordam beradi.

Tadqiqot ishimizda alohida xorijiy olimlarning fikrlari ham o'rganilgan bo'lib, chet el olimlarning soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish haqidagi qarashlari xilma-xil bo'lishi mumkin va ularning tajribasi, tadqiqotlari va har bir alohida mamlakat imkoniyatlariga bog'liq. Biroq, ko'pchilik soliqlar davlat boshqaruvining muhim vositasi ekanligiga va zarur davlat xizmatlarini moliyalashtirishiga rozi. Soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish tartibining aniq ta'rifining ahamiyati Smit (1935) tomonidan ta'kidlangan: "Har bir shaxs to'lashi shart bo'lgan soliq o'zboshimchalik bilan emas, balki aniq belgilanishi kerak. To'lov muddati, to'lov usuli, to'lov miqdori – bularning barchasi to'lovchi va boshqa har qanday shaxs uchun aniq va lo'nda bo'lishi kerak. Agar bunday bo'lmasa, ushbu soliqqa tortiladigan har bir shaxs ko'p yoki kamroq darajada soliq organlari kuchiga tayanadi, u o'zi yoqtirmaydigan har qanday to'lovchi uchun soliqni yuk ko'payishi yoki o'zi uchun bunday tahdid bilan sovg'alar yoki korrupsiya olib kelishi va tovlamachilik qilishi mumkin bo'lib qoladi. Soliqqa tortishning noaniqligini keltirib chiqaradi va bunda ta'magarlik rivojlanadi. Ta'magarlik va korrupsiya bilan ajralib turmasa ham, allaqachon soliq to'lovchilar toifasini korrupsiya botqog'iga olib kiradi. Soliq masalasida har bir shaxs to'lashi shart bo'lgan soliqni aniqligi shunchalik katta ahamiyatga ega bo'lib tuyuladiki, bunda barcha xalqlarning tajribasidan kelib chiqib, kichik korxonalar miqyosida noaniqliklarga olib keladi".

Soliq munosabatlarida soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish huquqiy aniqlik prinsipini ta'minlashning ahamiyati, shuningdek, ommaviy, majburiy xarakterga ega bo'lib, ijtimoiy-huquqiy o'zaro ta'sirlar sharoitida barqarorlikni ta'minlaydigan normativ-huquqiy qoidalarni shakllantirishning qat'iyligi va to'liqligini oshirishni anglatadi. Ko'plab davlatlar soliq qonunchiligi aniqligini ta'minlashning amaliy jihatlariga e'tibor berishni boshladilar (Подшивалова, 2021). Ko'pgina mamlakatlarda (AQSh, Kanada, Fransiya, Italiya, Buyuk Britaniya va boshqalar.)¹⁵, "Huquqiy aniqlik cheklangan miqdordagi soliq to'lovchilarga nisbatan qo'llaniladigan soliq qoidalarini shakllantirishda qonun chiqaruvchi organlarning amal qilishi kerak bo'lgan asosiy qadriyatlarni anglatadi" (Ткачук, 2021). Bir qator xorijlik olimlarning fikriga ko'ra, soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishda soliq ma'muriyatchiligiga ahamiyat berilmoqda. Steberning (2017) ta'kidlashicha, nemis huquqiy normalari asosida soliq ma'muriyatchiligida soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish bo'yicha fiskal majburiyatni belgilovchi qonun shu qadar aniq, tushunarli, aniq bo'lishi kerakki, uning mazmuni, maqsadi, predmeti va qo'llanilish doirasi bo'yicha har qanday soliq to'lovchi o'z fikrlari asosida ushbu me'yorga muvofiq soliq to'lash majburiyatlari bor-yo'qligi va qay darajada ekanligi to'g'risida aniq xulosa qilishi lozim. Soliq to'lovchi o'zining soliq yuki haqida tasavvurga ega bo'lishi, shuningdek kelajakdagi soliq majburiyatini bajarish uchun mablag' to'plashi kerak.

Robert Van Brederode (2013) gollandiyalik siyosatchi va iqtisodchi. Uning soliq to'lovchi xizmatlari haqidagi qarashlari juda xilma-xil bo'lib, muayyan sharoit va siyosiy vaziyatga qarab o'zgarishi mumkin. Biroq, uning ushbu mavzu bo'yicha qarashlarida bir nechta umumiy tendensiyalar mavjud. Van Brederode soliq to'lovchilar mablag'laridan samarali foydalanish muhimligini ta'kidlaydi va byudjetning shaffofligi va javobgarligi masalalariga e'tibor beradi. U soliq to'lovchilarning pullaridan yetarlicha samarali va jamoat manfaati uchun foydalanilishini ta'minlash uchun davlat xarajatlarini puxta rejalashtirish va nazorat qilishni qo'llab-quvvatlaydi. Uning qarashlarining asosiy jihatlaridan biri soliq to'lovchilarning majburiyatlari va huquqlari o'rtasidagi muvozanatdir. Van Brederodning (2013) fikricha, soliq to'lovchilarning xizmatlari bepul bo'lmasligi kerak va odamlar davlat va jamiyat oldidagi burchlari uchun mustaqil javobgar bo'lishi kerak. U fuqarolarni faol fuqarolik pozitsiyasini egallashga va davlat bilan o'zaro munosabatda bo'lishga undaydigan soliq tizimini rivojlantirish tarafdori. Van Brederode, shuningdek, davlat tizimi shaffoflik va ochiqlikning muhimligini ta'kidlaydi va soliq to'lovchilar va hokimiyat o'rtasidagi aloqani yaxshilash bo'yicha bir nechta tashabbuslarni taklif qildi. U soliq to'lovchilar pullari qanday va nimaga sarflanishini yaxshiroq tushunishlari uchun byudjet masalalarini muhokama qilish va aniqlashtirishga ko'proq tayyor bo'lishga chaqiradi.

Altshuler, Rosanne and Timothy Goodspeedlar (2015) soliq xizmatlari va soliq siyosatini ishlab chiqish sohasidagi mutaxassislar hisoblanib, "Soliq to'lovchiga xizmat ko'rsatishdagi qarashlarida soliq tizimida jarayonni soddalashtirish ya'ni ularning fikricha, soliq xizmatlari soliq to'lovchilar uchun imkon qadar sodda va tushunarli bo'lishi kerak. Bu xatolar sonini kamaytirishga va soliq tushumlarini yig'ish samaradorligini oshirishga yordam beradi. Yondashuvni individuallashtirish bilan har bir soliq to'lovchi noyobdir va o'ziga xos xususiyatlar hamda ehtiyojlarga egaligidan kelib chiqib, olimlar ushbu individual xususiyatlarni hisobga oladigan, soliq to'lovchilarga individual xizmatlar ko'rsatadigan soliq siyosati va xizmatlarini ishlab chiqishga chaqiradi. Shaffoflik va ochiqlik borasida ular soliq siyosati va xizmatida shaffoflik g'oyasini qo'llab-quvvatlaydilar. Soliq to'lovchilar o'z soliqlari to'g'risidagi ma'lumotlarga ega bo'lishlari, shuningdek yig'ilgan soliqlar qanday va nimaga sarflanishini tushunishlari kerak. Xizmat sifatini oshirishda olimlar soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish tizimini doimiy ravishda takomillashtirishga chaqiradi. Bunga texnologik bazani takomillashtirish, xodimlarni o'qitish, shuningdek, ma'lumotlarga yanada qulay va tezkor kirish uchun onlayn xizmatlarni rivojlantirish kiradi. Ma'muriy yukni kamaytirish bilan ham ularning fikricha, haddan tashqari murakkab soliq tizimi va ortiqcha hujjatlar soliq to'lovchilar uchun

¹⁵ <https://www.worldwide-tax.com/taxrevenueadministrations.asp>

keraksiz ma'muriy yukni keltirib chiqaradi. Shuning uchun ular hisobotlarni topshirish tartibini soddalashtirishni va kerakli hujjatlar sonini kamaytirishni tavsiya qiladilar. Shunday qilib, ushbu olimlar (Altshuler and Goodspeed, 2015) soliq xizmati jarayonini osonlashtirish va takomillashtirishga, shuningdek soliqqa yanada individual va shaffof yondashishga chaqiradi".

Rus olimlarining tadqiqotlari tahlilida (Parshukov Ye. V., Ilyin A.V.), nafaqat obyektiv, balki subyektiv bo'lgan bir qator sabablarga ko'ra soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish sohasida mutlaq ishonchga erishish mumkin emas, bu ma'lum darajada faqat model, maqsad asosida amalga oshirilishi lozim hisoblanadi (Паршуков, 2021).

Davlatning soliqqa tortishning huquqiy aniqligini ta'minlashdan manfaatdorligi xalqaro iqtisodiy agentlarni jalb qilish uchun iqtisodiy rag'batlarni ham yaratishi mumkin, bu raqamlashtirish sharoitida soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishda juda muhim hisoblanadi (Степнов, 2020). Shu bilan birga, soliqqa tortishning aniqligi ikki jihatdan ifodalanishi kerak: huquqiy (normalarning aniqligi ma'nosida) va iqtisodiy (soliq solinadigan bazani va soliq miqdorini hisoblash algoritmining ravshanligi va soddaligi) (Орлов, 2017). Davlatning soliq siyosati, boshqa tadbirlar qatori, huquqiy ishonchga erishishga qaratilgan bo'lishi kerak. Zamonaviy voqelikda soliq munosabatlari sohasidagi huquqiy aniqlik funksiyasi ko'pincha fiskal funksiyaga yo'l beradi va shu bilan birga doktrinalar (xususan, doktrinalar) degan bir qator tadqiqotchilarning fikriga qo'shilmaslik mumkin emas. Huquqni muhofaza qilish sohasidagi huquqiy qoidalarni almashtirishi mumkin amaliyot hisoblanadi, shu jumladan soliqqa tortishning huquqiy noaniqligi muammosi o'tish davri bo'lgan mamlakatlarda sudlar orqali amalga oshirilishi lozim. Mavjud huquqiy madaniyat va qonun ustuvorligiga hurmat hali to'liq yetishtirilmagan va qonunchilikdagi bo'shliqlarni bartaraf etish uchun ba'zi harakatlar talab etiladigan iqtisodiyot zarur bo'lishi kerak. Yevropa Adliya sudining sud hujjatlariga murojaat qilgan holda olimlar soliq huquqiy munosabatlarida huquqiy ishonchning yettita tamoyilini shakllantirgan. Ular:

- 1) umumiy tavsif (shakllantirish);
- 2) nashr etish;
- 3) qonun orqaga qaytish kuchining yo'qligi;
- 4) aniqlik (tushunish);
- 5) ichki qarama-qarshiliklarning yo'qligi;
- 6) amalda qo'llanilishi;
- 7) juda tez-tez o'zgaradigan qonunlar bo'lmasligi kerak.

Ko'pgina zamonaviy tadqiqotchilar muhim huquqiy ahamiyatga ega bo'lgan soliq qonunchiligida huquqiy ishonchni, aniqlikni ta'minlash zarurligi haqida yozadilar. Ular orasida Tyutin (2014) ham bor, u bu hodisani soliqqa tortishning asosiy tamoyillaridan biri deb hisoblaydi va "huquqiy aniqlik tamoyilining buzilishi ... soliq organlarining o'zboshimchaliklariga olib keladi". Shu bilan birga, Tyutin (2014) ushbu prinsipning soliq nazoratining turli jihatlariga nisbatan ta'sirini ko'rib chiqadi. Bunda soliq majburiyatini cheklash muddatini qonunchilik bilan tartibga solish, soliq to'lovchining soliq organiga taqdim etilishi zaruriyati, soliq va yig'imlar to'g'risidagi qonun hujjatlarida nazarda tutilgan soliq imtiyozlarini olish tartibi bo'yicha barcha hujjatlar, shu jumladan yuridik shaxslarning yagona davlat reestrda belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tgan soliq to'lovchining kontragentlari bilan o'zaro munosabatlar nuqtai nazaridan, soliq organi tomonidan soliq tekshiruv materiallarini ko'rib chiqishning belgilangan tartibiga rioya qilinmasligining muhimligini aniqlash, sud qarorining sud tomonidan bir ishni ko'rib chiqish paytida ular rad etilgunga qadar, shuningdek, boshqa sud tomonidan belgilangan faktlar nuqtai nazaridan xuddi shu yoki boshqa turdagi sud jarayonlari, shu jumladan soliq nizolarini ko'rib chiqishda va hokazo noto'g'ri xulosalarni ahamiyatini tan olish.

Raqamli iqtisodiyotda soliq masalalarida soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishda huquqiy ishonchni ta'minlash muhimligini inobatga olgan holda, Maxalining (2020) ta'kidlashicha, uning maqsadi ikki tomonlama soliqqa tortish va ikki tomonlama soliqqa tortish

imkoniyatlarini minimallashtirish, bu biznes yuritish xarajatlarini kamaytirishning kaliti ekanligini isbotlagan. Soliq qonunchiligi masalalaridagi har qanday noaniqlik xo'jalik yurituvchi subyektlar uchun samarali soliq stavkasini oshirishi va xo'jalik yurituvchi subyektlarning iqtisodiy faoliyatiga to'sqinlik qilishda jiddiy yondashuv bo'lishi mumkin.

Ushbu masala bo'yicha fundamental tadqiqotlar orasida Deminning (2015) bir qator ilmiy ishlari, xususan, olim o'z monografiyasida tahlil qilinayotgan muammo mavzusini turli jihatlardan muhokama qilganda bir tomondan, soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishda huquqiy ishonch, qonun ustuvorligining asosiy prinsipi sifatida, boshqa ilmiy qarashlar qatori, inson huquqlari bo'yicha Yevropa sudi tomonidan e'lon qilingan, soliq organlarining noqonuniy xatti-harakatlarining oldini olib, aniq soliq to'lovchilarning huquqlarini himoya qiladi. Demin (2015) soliq qonunchiligi normasi qanchalik to'liq va aniq ifoda etilgan bo'lsa, soliq to'lovchilar, shu jumladan ular sud tizimida namoyish etilganda ham shunchalik himoyalangan degan to'g'ri xulosaga keladi. Ushbu yo'nalishdagi aniqlik prinsipi huquqiy tartibga solishning barqarorligi va bashorat qilinishini, ayniqsa sud proseslari doirasida, shaxslarning qonun va sudga bo'lgan ishonchini saqlashga va shu bilan xorijiy investorlar uchun milliy iqtisodiyotning jozibadorligini oshirishga qaratilgan.

Soliq munosabatlaridagi huquqiy aniqlik aspektini ko'rib chiqishga bag'ishlangan bir qator asarlar orasida ko'rib chiqilayotgan muammo bo'yicha ko'plab mualliflarning pozitsiyalariga jiddiy ilmiy sharh beradigan bo'lsak, Belaruslik olim Pilipenkoning (2017) ishini alohida ta'kidlashimiz mumkin. Uning fikricha, soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishda huquqiy noaniqlik muammosi umuman davlatning huquqiy tizimining barqarorligini ta'minlash bo'yicha umumiy muammosining bir qismi hisoblanadi. Shu bilan birga, bunday tizimning barqarorligi va aniq huquqiy normalar asosida qabul qilingan sud hujjatlarining bashorat qilinishi kafolatlari mavjud bo'lgandagina, natijaga erishish haqida gapirish mumkin. Shuni ta'kidlash kerakki, ushbu olim, Demin (2015) singari, huquqiy noaniqlikni ikki jihatdan ko'rib chiqadi: noaniq (huquqiy munosabatlar ishtirokchilarini himoya qilish uchun yo'q qilishni talab qiladigan salbiy hodisa sifatida) va ijobiy (qonunchilikni yanada takomillashtirish manbai sifatida). Natijada Pilipenko (2017) "noaniqlik holati - bu soliq to'lovlarini xilma-xilligi, shu jumladan soliq, uning uchun yangi potensial imkoniyatlar bilan oldindan belgilab qo'yilgan optimallashtirish", shuningdek, "soliq aniqligi va noaniqlik nisbati qarama-qarshi konseptual huquqiy tuzilmalarga asoslangan sinergetik model sifatida qaralishi kerak, uni amalga oshirish va tartibga solishni huquqiy voqelikni optimallashtirishning ijobiy dinamikasini belgilaydi" degan ijobiy xulosaga keladi.

Tadqiqot ishida, chet ellik olimlarning soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish haqidagi qarashlari xilma-xil bo'lishi mumkin va turli mamlakatlarning siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy xususiyatlari kabi ko'plab omillarga bog'liq. Ba'zi olimlar soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish davlat faoliyatining muhim va ajralmas qismi deb hisoblashadi. Ularning ta'kidlashicha, soliqlar davlat byudjetining asosiy daromad manbai bo'lib, sog'liqni saqlash, ta'lim, ijtimoiy himoya va infratuzilma kabi davlat xizmatlarini moliyalashtirishga hissa qo'shadi. Ushbu olimlar ijtimoiy adolat va progressiv soliq tizimining muhimligini ta'kidlaydilar, bu yerda badavlat fuqarolar soliqlarning yuqori foizini to'laydilar. Boshqa olimlar soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishning iqtisodiy jihatlariga e'tibor qaratishlari mumkin. Ular soliq siyosati va soliq ma'muriyatchiligi mamlakatning iqtisodiy faoliyati va rivojlanishiga qanday ta'sir qilishini tahlil qiladilar. Ular soliqlarning investitsiyalar, tadbirkorlik, iste'mol va umumiy iqtisodiy samaradorlikka qanday ta'sir qilishini o'rganishlari mumkin. Ushbu olimlar iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishga qaratilgan soliq tizimini isloh qilishni taklif qilganlar. Biroq, soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishni tanqid qiluvchi olimlar ham bor. Ular soliq tushumlarini kamaytiradigan va ijtimoiy rivojlanish hamda adolatsizlikni oshirishga salbiy ta'sir ko'rsatadigan soliqlarni noto'g'ri hisoblash, qochish va korrupsiyaga ishora qilishlari mumkin. Shuningdek, ular soliq tizimlarining murakkabligi va adolatsizligini

tanqid qilishlari mumkin, bu esa tengsizlikka olib kelishi hamda kichik va o'rta korxonalar faoliyatini og'irlashtirishi mumkin.

Xorijlik olimlarning soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish haqidagi qarashlari mamlakatga va tadqiqotchilar fikriga qarab farq qilishi mumkin. Biroq, umuman olganda, bir nechta umumiy yondashuvlar va fikrlar mavjud. Ba'zi olimlar soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish davlat faoliyatining muhim va ajralmas qismi ekanligini tan olishadi. Ular qoidalarga rioya qilish zarurati va soliq to'lovchilarning soliq organlari bilan munosabatlarida javobgarligiga e'tibor qaratadilar. Bu olimlarning fikricha, soliq to'lovchilar o'z huquq va majburiyatlarini bilishlari, shuningdek, soliq mablag'laridan foydalanishni boshqarish va nazorat qilish jarayonida faol ishtirok etishlari kerak. Boshqa olimlar esa soliqqa tortishning samaradorligi va adolatligi masalalariga e'tibor berishadi. Ular badavlat fuqarolar byudjetga ko'proq hissa qo'shadigan, kambag'allarga tegishli soliq imtiyozlari va yordam ko'rsatiladigan progressiv soliq tizimini rivojlantirishga chaqiradilar. Shuningdek, ular soliq to'lashdan bo'yin tovlash va soliq tizimlarining adolatsizligi bilan kurashish zarurligi haqida gapirishadi. Soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishning iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlarini tahlil qiluvchi olimlar ham bor. Ularning ta'kidlashicha, soliq mablag'laridan to'g'ri foydalanish davlat dasturlari va infratuzilmani moliyalashtirishga yordam beradi, bu esa o'z navbatida iqtisodiy o'sish va ijtimoiy rivojlanishga yordam beradi. Ushbu olimlar soliq mablag'laridan samarali foydalanish va xarajatlar to'g'risida hisobot berishda shaffoflik muhimligini ta'kidlaydilar. Albatta, soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish haqidagi bu qarashlar faqat olimlar fikrlarining bir qismi bilan ifodalanadi hamda har bir mamlakatda yondashuv va ta'kidlashda farqlar bo'lishi mumkin. Biroq, umumiy tendensiya soliq to'lovchilarga ko'rsatiladigan xizmatning ahamiyatini va soliqqa tortishda samaradorlik, adolatlilik va oshkoralik tamoyillariga rioya qilish zarurligini tan olishdir.

O'zbek olimlarining soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish haqidagi fikrlari turlicha bo'lishi mumkin, lekin umuman olganda ular ushbu xizmatning ahamiyatini tan oladilar va uning jamiyatdagi rolini qo'llab-quvvatlaydilar.

Vahobov va Jo'raevlarning (2009) "Soliqlar va soliqqa tortish" darsligida "Soliqlarni yuridik va jismoniy shaxslardan undirish jarayonida beriladigan imtiyozlar natijasida soliq yukini soliq to'lovchilarning biridan ikkinchisiga yuklash jarayoni kuzatiladi. Shu o'rinda soliq bo'yicha soliq to'lovchilarga soliq yukini tartiblash yoki mantiqan aytganda me'yorlashtirish muammosini hal qilish bo'yicha" takliflar keltirilgan.

Idirisovning (2023) uslubiy yondashuviga ko'ra "soliq nazorati" tushunchasi vakolatli organlarning soliq to'lovchilar va soliq agentlari tomonidan soliq to'g'risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishi ustidan nazorat qilishga doir faoliyati jihatidan takomillashtirilgan.

Ergashevning (2023) tadqiqot ishida "Soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishda soliqlarni o'z vaqtida va to'liq byudjetga yo'naltirishning zamonaviy vositalarini qo'llashga" ahamiyat berilgan. Jumladan soliq to'lovchilarning ixtiyoriy soliq intizomini rag'batlantirish, soliq to'lovchilarning faoliyatini risk boshqaruv tizimi (Risk Management Information System (RMIS) orqali baholash hamda barcha toifadagi soliq to'lovchilar tomonidan soliq majburiyatlarining ixtiyoriy ravishda bajarish asosida ularning ehtiyojlarini qanoatlantirish uchun soliq organlari va soliq to'lovchilar o'rtasida ishonchli munosabatlarni yaratish masalasiga alohida tadqiqot yo'nalishi sifatida e'tibor qaratilgan.

Axmedovning (2023) fikrlariga ko'ra, respublikamizda soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishda soliqdan qochishni oldini olishning huquqiy va moliyaviy instrumentlarini qo'llash orqali yashirin iqtisodiyotni kamaytirish mumkin.

Olimlarning qarashlarini tahlil qilgan holda biz soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishga quyidagi ta'rifni keltirib o'tdik. **Soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish** - bu soliq masalalari bo'yicha huquqiy va axborot yordamini ko'rsatish uchun davlat yoki soliq organlari tomonidan ma'lum bir soliq to'lovchiga ko'rsatiladigan xizmat turi. Bunday xizmat soliq qonunchiligi bo'yicha maslahatlar, soliq hisobotlarini to'ldirish uchun turli elektron (inson omilisiz) shakllarda taqdim etish, shuningdek soliqlarni to'lash tartibi va muddatlari bo'yicha

tushuntirishlarni o'z ichiga olishi mumkin. Soliq to'lovchi xizmatining maqsadi soliq to'lovchiga soliq ma'muriyatchiligini osonlashtirish va unga soliq qonunchiligi talablariga rioya qilishga yordam berishdir. Umuman olganda kichik biznesni rivojlantirishda va ularga xizmat ko'rsatish nafaqat soliq organlari balki, boshqa vakolatli organlarning ham ta'siri juda katta hisoblanadi.

Xulosa va takliflar.

Soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatishda fiskal instrumentlardan foydalanish muammolaridan biri bu vositalar tizimini joriy etish va qo'llanilishini murakkabligidir. Bu korxonalar va tashkilotlarning hisob-kitob tizimida sezilarli o'zgarishlarni va maxsus vositalarni talab qilishi mumkin. Buning asosiy yechimlaridan biri korxonalar va tashkilotlar uchun hisob-kitob tizimini joriy etish hamda qo'llab-quvvatlashda tavsiyalar va yordam olish uchun fiskal instrumentlar sohasidagi mutaxassislariga murojaat qilishlari kerak. Shuningdek, amalga oshirish jarayonini soddalashtiradigan va xarajatlarni kamaytiradigan elektron yoki veb-yechimlardan foydalanish imkoniyatiga e'tibor qaratish lozim. Ikkinchi navbatda muammolardan bo'lgan qonunchilikdagi o'zgarishlar va soliq organlarining talablariga muvofiq fiskal instrumentlarni muntazam ravishda yangilash va saqlash zarurati. Bu vaqt va resurslarni talab qiladigan jarayon bo'lishi mumkin. Bunda yechim sifatida korxonalar va tashkilotlar fiskal instrumentlar bilan bog'liq qonunchilikdagi o'zgarishlarni muntazam ravishda kuzatib borishlari va o'z tizimlarini shunga mos ravishda yangilashlari kerak.

Adabiyotlar/Literaturay/Reference:

Altshuler, Rosanne and Timothy J. Goodspeed (2015) 'Follow the Leader? Evidence on European and US Tax Competition', *Public Finance Review* 43.4, 485–504.

Axmedov F.B. (2023) *Soliq to'lashdan qochish xavflarini aniqlashda zamonaviy fiskal nazorati mexanizmlarini takomillashtirish. Dissertatsiya avtoreferati. –Toshkent.*

Ergashev I.A. (2023) *Soliq intizomini ta'minlashning tashkiliy-huquqiy asoslarini takomillashtirish. Dissertatsiya avtoreferati. Toshkent.*

Idirisov A.O. (2023) *Soliq ma'muriyatchiligi tizimida soliq nazoratini takomillashtirish. Dissertatsiya avtoreferati. Toshkent.*

Nesbit J. (2013) *International economic relations. –M.: Dorchester, 419 p.*

O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi (2020) - Toshkent: G'afur G'ulom nashriyot uyi.- 640 b.

Орлов В.А. (2017) *Современные проблемы в области принципиальных основ налогообложения / В. А. Орлов // Вестник Полоцкого государственного университета. Серия D. Экономические и юридические науки. – № 5. – С. 135–142.*

Pilipenko, A.A. (2017) [Tax aspects of the principle of certainty in law] *PRAVO.BY. Vol. 2, pp. 57–62. Available at: https://www.elibrary.ru/download/elibrary_29035471_37009560.htm (accessed: 10.01.2021). (In Russ.).*

Robert F. Van Brederode, (2013) *The Impact of Science and Technology on Taxation Intertax Volume 41, Issue 12 pp. 628 – 637*

Vahobov A., Jo'raev A. (2009) "Soliqlar va soliqqa tortish" Darslik. "Sharq" nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati TOSHKENT.

Вишнеvский В.П. (2019) *Экономические и регуляторные последствия цифровой революции в налогообложении. Вестник Томского государственного университета экономика. Научный журнал № 47. 9 стр.*

Демин А.В. (2015) *Принцип определенности налогообложения: Монография. – М.: Статут, – 368 с.*

Иванова Н.В. (2011) *Развитие научных представлений о налогообложении: общие и частные теории налогов Текст научной статьи по специальности «Экономика и бизнес».*

Махалина О.М. (2020) *Трансформация цифровой экономики в национальные налоговые системы зарубежных стран / О. М. Махалина, В. Н. Махалин // Вестник РГГУ.*

Серия: Экономика. Управление. Право. – № 3. – С. 38–51. – DOI: 10.28995/2073-6304-2020-3-38-51.

Подшивалова Д.Я. (2021) Налоговые разъяснения в контексте обеспечения правовой определенности в сфере налогообложения в РФ / Д. Я. Подшивалова // Юридическая наука. – № 1. – С. 35–40.

Подшивалова Д.Я. (2021) Подход к правовой определенности в рамках налогово-правового регулирования в Канаде / Д. Я. Подшивалова // Финансовое право. – № 3. – С. 37–41. – DOI: 10.18572/1813-1220-2021-3-37-41.

Паршуков Е.В. (2021) Пределы обоснованности налоговой выгоды в контексте определенности налогообложения / Е. В. Паршуков, А. В. Илин // Вопросы российского и международного права. – Т. 11. – № 9–1. – С. 36–46. – DOI: 10.34670/AR.2021.77.96.004

Пугачев А.А., Парфенова Л.Б. (2017) Налоги в цифровой экономике и цифровые технологии в налогообложении: дилемма или диалектика. журнал: Философия хозяйства №: 4 (124) Стр. 197-206.

Смит А. (1935) Исследование о природе и причинах богатства народов. М.

Смит А., (1992) «Исследования о природе и причинах богатства народов» т.2. Пер. с англ. – М.: – 612 с.

Степнов И. М. (2020) Цифровые вызовы и справедливость налогов / И. М. Степнов, Ю. А. Ковалчук // Цифровое право. – Т. 1. – № 1. – С. 39–58. – DOI: 10.38044/DLJ-2020-1-1-39-58.

Ткачук И.К. (2021) Применение международных инструментов предупреждения налоговых споров в российских условиях / И. К. Ткачук // Право и государство: теория и практика. № 6(198). – С. 16–20. – DOI: 10.47643/1815-1337_2021_6_16.

Токарев Й.В., Манина М.П. (2015) Проблемы оценки экспортного потенциала предприятия // Научный клуб. URL: <http://www.sophus.at.ru>.

Тютин Д.В. (2014) Налоговый контроль, ответственность и защита прав налогоплательщиков: Монография. – М.: КОНТРАКТ, – 216 с.

Штебер М. (2017) Значение основополагающих прав человека для налогового права Германии / М. Штебер // Право. Журнал Высшей школы экономики. – № 4. – С. 216–231. – DOI: 10.17323/2072-8166.2017.4.216.231

Шумпетер Й. (2007) Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия / Й. Шумпетер. – М.: Изд-во Эксмо, 864 с.